

Maka Jokhadze

მაკა ჯოხაძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

A Novel about the Beginning of a Global Destruction

რომანი გლობალური რღვევის დასაწყისზე

The documentary prose is immensely popular in Europe. One of the main reasons for it is the total lie the whole world is immersed in. Even literature, which is such a noble lie, no longer interests people with its fiction, imaginary reality and aesthetics. Truth have been suppressed in the world in such a way that there is demand and nostalgia for them. It feels like to miss home after a long journey. The road paradigm, which involves the problem of both having and not having home may be considered to be the second main thesis of the novel.

Keywords: Otar Chkheidze, Georgian Literature, Documentary prose

საკვანძო სიტყვები: ოთარ ჩხეიძე, ქართული ლიტერატურა, დოკუმენტური პროზა

საინტერესოა, რამ მოიტანა ლიტერატურული ჟანრების დარბევა. უფრო ზუსტად, ამ ჟანრებს შორის სადემარკაციო ხაზის მოშლა, აღრევა. ფორმის ჩახსნა, ერთმანეთში შეღწევა, შეწოვა. ვერლიბრის საცეცები ისე უცნაურად აბამს თავის ასიმეტრიულ ქსელში კონვენციური პოეზიიდან აფრენილ რითმებს, რომ ობობა გახსენდება მსუბუქი მსხვერპლით. ამ თვალსაზრისითაც უკვე დაწყებულია გლობალიზაცია. სახელმწიფო საზღვრების მოშლასთან შედარებით, რა თქმა უნდა, ფორმა-თა რღვევა ლიტერატურაში სულაც არაა საგანგაშო, რადგან ესაა ერთგვარი ექსპერიმენტი, მცდელობა ახალი, საინტერესო, დრამატული დროისა და მისი შინაარსის შესატყვისი ფორმალქმნადობის, რეალიზების... ისე უცნაურად გადადის თეთრი ლექსი მოთხრობაში, მოთხრობა ნოველაში, ნოველა დეტექტივში... ხშირად რომანი ნამდვილი პოემაა, მინიატურა კი მთელი რომანი. ზოგჯერ ეტიუდი, ტრაქტატს რომ ეყოფა, ისეთი სიბრძნითაა შესიებული. რამ შეცვალა, ჩამოშალა, რამ გამოიხსნა და გაათავისუფლა ჟანრის ამ კანონიკური არტახებიდან ტექსტი? კითხულობ, ხედავ, აკვირდები. არც ერთია, არც მეორე, არც მესამე. ზოგჯერ მხატვრული სტრიქონით ერთი, ერთადერთი შეგრძნება დევს ხელისგულზე და ისეთი აფეთქება შეუძლია ამ შეგრძნებას, რომ მთელი შენი წარმოსახვითი ენერჯის ყველა ატომი და მოლეკულა ფანტაზიის ფრთებს გამოიხსნამს, აღარ გემორჩილება, დათარეშობს დროსა და სივრცეში ეს უცხო ფრინველი.

ოთარ ჩხეიძის „ჩემმა სავანემ“ მისცა ბიძგი თუ სტიმული პირველ თეზისს, რომელსაც, თუ მეცნიერულად არ ვიტყვი, ჟინი უფრო ეთქმის, დადგენის ჟინი, გამერკვია – რა არის ეს, რა წავიკითხე, რისი წაკითხვა დავამთავრე მეორედ (პირველად რომ წავიკითხე, ამაზე მაშინ არ მიფიქრია, ისე იოლად შევირგე, შევიტკბე, ბევრიც ვიცინე და ცნობილი სახეები თავიდან გავიცანი). რისი

წაკითხვა დავამთავრე – ლექსის, რომანის, მოგონების, თავგადასავლის, სიზმრად ქცეული ამბის? („გასრულდა ეს ამბავი, ვითა სიზმარი ღამისა“).

პრინციპში, ჩემთვის, როგორც მკითხველისათვის, სულერთი იყო, რა ჟანრს ვკითხულობდი. მაგრამ სამეცნიერო კონფერენციისათვის სულაც არაა სულერთი. დასასრულს ისევ ავტორი გეხმარება: ეს არის „რომანი „სატრფიალო ზოლის“... „სატრფიალო ძაფის“ გარეშე – წერს ბატონი ოთარი ბოლო XXV თავში (ჩხეიძე, 2000, გვ. 417).

დადექი და იმტვრიე ახლა თავი, იკვლიე – „სატრფიალო ხაზის გარეშე“ რომანი რას ნიშნავს, როგორი იქნება... ესეც შენი ახალი ჟანრი, დროის დაღი რომ აზის. რომანი ტრფიალების გარეშე – პარადოქსი, აბსურდი, XX საუკუნის პირმშო, მაინცდამაინც XX საუკუნის. არის ამ რომანში ფრაგმენტი, უფრო ზუსტად, ჩანასახი მოპარული სიყვარულისა თუ ტრფიალებისა, არაოფიციალური, არა კანონიზებული, ჩანასახშივე რომ მოაშობენ, ჩაწიხლავენ, გააქრობენ მორალისტები. უფრო ზუსტად, მორალის სახელით „ბრინჯაოს კაცი“ – რექტორი, რომლისთვისაც, როგორც მოგვიანებით გამჟღავნდება, არაფერი ადამიანური უცხო არ ყოფილა თურმე.

მეორე ფრაგმენტსაც ვეცნობით ქალისა და კაცის სიყვარულისას. ამჯერად „კანონიერ“ ტრფიალებას, ამიტომაც იოლად გამხელილს, წამდაუწყმ გამხელილს, რომლის წერილობით საბუთს სათუთად ინახავს ქმრის მიერ მოწერილი ბარათების სახით ქალბატონი ლექტორი (თამარ სიხარულიძე) და ყველას აკითხებს. ოღონდ ერთსაც და მეორესაც, ანუ პირველს „არაკანონიერს“ და მეორეს „კანონიერ“ სიყვარულს, ტრფიალებას, ორივეს, რეჟიმითა და იდეოლოგიით გაჟღენთილი ეპოქის დაღი აზის. ორი ადამიანის უპერსპექტივო ურთიერთობის, ქალისა და მამაკაცის სიყვარულის გარეშე დარჩენილი რომანი ერთგვარი პაროლია, გასაღებია, მინიშნებაა იმაზე, რომ ინტიმი არა მხოლოდ ერთ კონკრეტულ წყვილში, ერთ კონკრეტულ დაწესებულებაში, არამედ ზოგადად სამყაროში კვდება. რომ სიყვარულის, პასუხისმგებლობის, ურთიერთპატივისცემისა და ანგარიშგაწევის გარეშე გაჩენილ სიცარიელეს თავისი რადიაციული გამოსხივება გააჩნია, რომლის ტემპიც, სიმძლავრეც და ტრაექტორიაც სულ უფრო და უფრო იზრდება „ჩემს სავანეში“. ერთი კონკრეტული ინსტიტუტის მაგალითზე მწერალი სრული სისავსით გადაშლის საგანმანათლებლო სისტემის იმ მორალურ-ფსიქოლოგიურ, პოლიტიკურ-სოციალურ თუ ეკონომიკურ კოლაფსს, უადრესად აქტუალური რომაა დღევანდელი საქართველოსათვის და ჯაჭვური რეაქციით ებმის დანარჩენი სფეროებისა და დარგების გარდუვალი კრიზისი.

„ჩემი სავანე“ მატარებელია იმ ჩუმი, ყრუ გუგუნისა, სმენაზე ადრე, ყურზე მეტად, ხშირად ტანით რომ გრძნობს ადამიანი (ამ შემთხვევაში მწერალი). ამიტომ ცდილობს ზვავს დაასწროს, დაასწროს ვულკანის ამოფრქვევას, განგამის ზარი ჩამორეკოს, მიგახედოს, გაგაფრთხილოს, გამოგაფხიზლოს... თავისი საქმით, თავისი სიტყვით, თავის ტერიტორიაზე მაინც შეაჩეროს ყველაფრის მომშლელი და წამლეკავი მოვლენები, პროცესები, ასე ხელოვნურად რომ დაჩქარდა და მომწიფდა. წიგნის დასკვნით, შემაჯამებელ ნაწილში, როცა გულნაკლული მწერალი ნანობს, რომ სატრფიალო ხაზი არ განავრცო, არ განავითარა („სიყვარული რო მაინც სხვა რამ გახლავდა...“) (ჩხეიძე, 2000, გვ. 417). უფრო მასშტაბურად, უფრო გლობალურად განიხილავს ამ პრობლემას და ერთი შეხედვით ზედმეტად მკაცრ დიაგნოზს სვამს: „თუ რამ აკლია, – რომანული ძაფი აკლია, სატრფიალო ძაფი აკლია. და ისედაც: აქ უფრო სძულთ, ვიდრე უყვართ“ (ჩხეიძე, 2000, გვ. 417). სიძულვილიც და სიყვარულიც ორივე ცხოვრებას ქმნის. გარკვეული დროითა და სივრცით შემოსაზღვრული გარემო მაშინ იქცევა „სავანედ“, როცა ცხოვრებას ფხიზლად, მაგრამ სიყვარულით უყურებ. ამიტომაც თვით მწერლისათვის ეს „სიძულვილით“ სავსე სამყარო, ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ცდუნებებით, ღირსების ამყრელი სიტუაციებითა და ხაფანგებით რომაა სავსე, მაინც სავანედ რჩება, რადგან მის „სიყვარულიან მზერას“ (დავით კლდიაშვილი) ადამიანის თავდაპირველი ბუნების სჯერა. სჯერა იმისა, რომ ღმერთმა ადამიანი თავის მსგავსად და ხატად შექმნა. ცხოვრება კი არჩევანია, რომელიც ამ მსგავსებას ან გამოირებს, ან გაახლოებს, ან გიზიდავს, ან განგიზიდავს.

სიყვარული თუ სიძულვილი? „სიცოცხლე“ თუ „ცხოვრება“ – ამგვარი ოპოზიციური დაწყვილება თითქოს თვით ამ ცნებებს აღარბეებს, რადგან თითოეულის ძალა მთელი სისავსით სწორედ ერთმანეთის ფონზე ვითარდება და შუქდება. „სიცოცხლე“ თუ „ცხოვრება“ – ამ არჩევანზე კარგად შენიშნავს ფილოსოფოსი:

„...თითქოს არის რაღაც ხარვეზი იმაში, რომ ქართული ენის სულმა (ენის ანგელოზმა?) გათიშა ეს ერთიანობა, რომელიც თავის თავში ონტოლოგიურად მოიცავს ბიოლოგიურ სიცოცხლეს, როგორც მოცემულობას, და მის ზედნაშენს ცხოვრებას, როგორც სოციალურ-ინტელექტუალურ აქტივობას, რომელიც სიცოცხლეს საშუალებად აქცევს. ისინი – სიცოცხლე და ცხოვრება – განუყოფელი და განუყრელი არიან. ისინი ერთურთს ატარებენ, ერთი მეორის პირობაა, მეორე პირველის მიზანია. ასეა? ენის ანალიტიკოსმა ანგელოზმა გათიშა ისინი. იქნებ სწორედამოიქცა. სიცოცხლე სიტკბოებაა, ცხოვრება ტანჯვაა; სიცოცხლე ჭკმ-მარიტებაა, ცხოვრება ცდუნებაა; სიცოცხლე მარადიულია, ცხოვრება წარმავალია“ (ზურაბ კიკნაძე).

ნამდვილი მწერლის არჩევანი მარადიულობის, ე.ი. სიცოცხლის სასარგებლოდ კეთდება, თავისი დიდი მარტოობით უაზრო ცხოვრების წარმავლობა დროდადრო სიყვარულით რომ შეაჩეროს. ინდივიდუალობა, ინდივიდი დროს არ ემორჩილება, უფრო ზუსტად, დრო მისთვის მარადიულია. კრებითობა, მასა კი დროის ყურმოჭრილი მონაა. ამიტომ დროით ხსნის, დროს აბრალებს და დროთი ამართლებს ყველა უკეთურებას და დანაშაულს („ასეთი დრო იყო“). არადა, დრო, როგორც მდინარე თავის მარადმედინობაში, მართლაც მარადიულია და არა გახევებული, როგორც გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის ეზოში მდგარი საათის ციფერბლატი. დროის სიმბოლო – გაჩერებული საათი. უწესო კაცების, უზნეო კაცების, მტაცებელი კაცების ილუზია, რომ ამ საათივით დროც გააჩერეს, დაატყვევეს, დაიმორჩილეს. ამიტომ, მათი აზრით, ახლა მათი დროა. დროს სჭირდება დახარბება, ფეხის აწყობა, გამოყენება.

ათეული წლები გამოხდა, იმდენი რამე გადავიტანეთ და გადაგვაქვს... ჩვენს თავზე, რომ იტყვიან, წისქვილის ქვაც კი დატრიალებულა. მაგრამ წამითაც არ შეცვლილა დიდი მწერლისადმი ჩვენი დამოკიდებულება. ამიტომ, კვლავაც თავისუფლად გავიმეორებთ, რომ ოთარ ჩხეიძის შემოქმედებითი ტალანტი, სიბრძნე და ენერჯია მისთვის ჩვეული სიდარბაისლით უძლებდა მიზანდასახულ ნიაღვრებსა და ქარიშხლებს, სტიქიურობისა და ქაოტურობის გეგმაზომიერ შემოტყვევებს. ვერანაირმა რეჟიმმა – ვერც კომუნისტურმა, ტოტალიტარულმა, ვერც ე.წ. დემოკრატიულმა – ვერ ჩაითრია და ვერ დაარბია მისი პიროვნული, მოქალაქეობრივი და შემოქმედებითი მრწამსი. რადგან ეს მრწამსი, ეს პათოსი დღეს ან გუშინ კი არ გაჩენილა პოლიტიკური თუ სოციალური ამინდების შესატყვისად, არამედ მას ადრეული საუკუნეების სიღრმიდან მომავალი ძლიერი გენეტიკური კოდი და ინტელექტუალური გამოცდილება კვებავდა. ამიტომ იყო, რომ მუდამ სიცოცხლეს, ღვთის ამ უანგარო საჩუქარს, ანიჭებდა უპირატესობას. ამიტომ იყო, რომ ყოველთვის ახერხებდა კალიბრივით შემოსეულ დიდ-პატარა საცდურთა და ცდუნებათაგან თავდახსნას.

რა ბედნიერებაა, რომ იგი არასოდეს დამორჩილებია ზერელობის მაუწყებელ ტემპს ცხოვრებისას – დროს გამოდევნებულ ამ პროვინციულ სნობიზმს, როცა ყველა და ყველაფერი მოსწრებაზეა – გაცნობაცა და გადავიწყებაც, სიყვარულიცა და სიძულვილიც, ჩაცმაცა და გახდაც, გამდიდრებაცა და გაღატაკებაც, სიკვდილიცა და სიცოცხლეც, საფლავის ქვაცა და სანთლის დანთებაც მოსწრებაზეა. ოთარ ჩხეიძეს თავისი ტემპი ჰქონდა, ტემპი ღირსეული, მოღვაწე მამულიშვილისა. და ეს ტემპი მთელი სისავსით გამოჩნდა მის დოკუმენტურ პროზაში – „ჩემი სავანე“.

მიუხედავად იმისა, რომ გამუდმებით ათასი ჯურის, ათასი ვნებისა და მიზნის მატარებელი ადამიანებში უხდებოდა ცხოვრება, მისი, როგორც დიდი მწერლის „მარტოობის დიალექტიკა“ ვეება ყინულმჭრელივით წინ მიიწევდა. როცა თავის დროზე ჟურნალში დაბეჭდილ ამ რომანის ნაწყვეტს წააწყდნენ ჩინოვნიკები, სიმბოლოდ ქცეული საათი ასფალტს ააგლიჯეს, გადამალეს და

ბრიყვულად დამშვიდდნენ, ალიბის შემქმნელი დამნაშავე რომ „გააქრობს“ დანაშაულის კვალს და ჩაწყნარდება. თავად ხელშეუხებლები იყვნენ, დროს კი გააქრობდნენ, როცა უნდოდათ. არადა დრო, როგორც შევთანხმდით, მარადიულია, მედროვენი კი თავიანთ დროსავით სწრაფწარმავალნი.

დოკუმენტური პროზა – ეს ჟანრი უაღრესად პოპულარულია ევროპაში. მახსენდება სტატისტიკა, თავის დროზე წერილისათვის რომ დამჭირდა და მოვიძიე. პროცენტული თანაფარდობით, სხვა ჟანრებთან შედარებით, აღმოჩნდა, რომ მთელ მსოფლიოში დოკუმენტური პროზა გაცილებით უფრო დიდი ტირაჟებით გამოდის. იქნებ უაღრესად სუბიექტურია ჩემი მოსაზრება, მაგრამ მაინც ვფიქრობ, რომ ამის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი ის ტოტალური ტყუილი და სიცრუეა, რომელშიც მთელი მსოფლიოა ჩადირული. თვით ისეთი კეთილშობილური ტყუილიც კი, როგორცაა მხატვრული შემოქმედება, თავისი გამონაგონით, წარმოსახული რეალობითა და ესთეტიკით, უკვე ნაკლებ აინტერესებთ ადამიანებს. ჭეშმარიტება და სამართლიანობა იმდენად დაჩაგრულია სამყაროში, რომ სწორედ მის მიმართ გაჩნდა დიდი მოთხოვნილება და ნოსტალგია. ისეთი განცდა ჩნდება, მშფოთვარე ხანგრძლივი მოგზაურობის მერე თავისი ნავთსაყუდელი, მშობლიური სახლი, თავისი სავანე რომ მოენატრება კაცს.

გზის პარადიგმა, რომელიც ბინისა თუ უბინაობის პრობლემასაც მოიყოლიებს („მომწყურდი ახლა, ისე მომწყურდი, ვით უბინაოს ყოფნა ბინაში“), ამ რომანის მეორე უმთავრეს თეზისადაც შეიძლება მოვიაზროთ. ეს პრობლემა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ზოგადად სამყაროში და კერძოდ „ჩემს სავანეში“. საქართველოს ორ კონკრეტულ ქალაქს შორის, თბილისსა და გორს შორის გადებული სამანქანო თუ სარკინიგზო გზა, ყოველდღიურად, როგორც წყალს უდაბნოში, ისე ეზიდება აქეთ-იქით თავის სამეცნიერო პოტენციალს – ორი, მეტად ნიშანდობლივი სიტყვით რომ განისაზღვრება: ჩამომსვლელები და ადგილობრივები (დამხვდურები). აქ გზის ორგვარი გააზრება შეიძლება მოხდეს, ორივე გააზრებას თავისი საფუძველი გააჩნია.

თუ ჩვენ მივმართავთ გზის ბიბლიურ გაგებას, ამ გზას თითქმის ყველა გადის, რადგან ყველა შვილია და თანაც უძლები. ეს ბიბლიური მასშტაბი მოიცავს მთელი სამყაროს ტრანექტორიას, ამ ბიბლიურ წასვლა-დაბრუნებაში სწორედ ძიების გზაზე ხეტიალი მოაიზრება. ძიება გარეგანში, სხვაგან, სხვაში, ძიება არა მხოლოდ როგორც ცოდვის მომტანი, გამამრავლებელი (ძიების გზაზე ხომ ასე ხშირია დაცემა), არამედ ძიება, როგორც გამოცდილება და აღმოჩენა, რომ ყველაზე სანუკვარი და სასურველი ჭეშმარიტი მამის სახლში, მამის წიაღში დაბრუნებაა. ეს გზა ნებისმიერი აღმსარებლობის, ნებისმიერი ეროვნების მატარებელთა გზაა, ზოგადად გზასამცდარი ადამიანის გზაა დაკარგული თავდაპირველი სამშობლოს – სამოთხის დაბრუნების მცდელობისას.

ნიკუშა ჩაჩანიძის სახით, თქვენ კარგად გახსოვთ, გზაზე დამდგარი კაცის, ზოგადად მოგზაურობის ახსნა-განმარტებებისა და განხილვების რა ფოიერვერკს მოიყოლებს ოთარ ჩხეიძე, მისეული იუმორითა და ირონიით შეზავებულს „ბორიყში“. ვის არ გაიხსენებს მსოფლიო მოგზაურთა, ამ გამოჩენილ მისიონერთა კოპორტიდან, ვიდრე ახალგაზრდა კომპოზიტორის მიზნებსა და ამოცანებს გაგვაცნობდეს □ მაინცდამაინც სისხლის წვიმებისა და გაგანია რეპრესიების ჟამს რომ გადაუწყვეტია უნიკალური ხალხური სიმღერის შესაგროვებლად შიდა ქართლში მოგზაურობა.

„ჩემს სავანეში“ არც სისხლის წვიმებია და არც რეპრესიები, ტყვიებისა და ციხეების თანხლებით, მაგრამ ე.წ. მშვიდობიანობის დროს მაინც ჩვენი ქვეყნის უჩინარი, ჩუმი ტრაგედიაა დახატული, საყოველთაო, დიდი რღვევის დასაწყისი... „ჩემი სავანის“ გზა – როგორც ყოველდღიური ფიზიკური შრომა, გზა, როგორც განსაცდელი, როგორც ჩვენი ქვეყნის ინტელექტუალური პოტენციის სულიერი ბიოგრაფია, მისი მიძიმე ყოფა და თავგადასავალი.

გზის დასაწყისში გორში დაარსებული პედაგოგიური ინსტიტუტი დგას, თავდაპირველად მყარად, უანგაროდ, საფუძვლიანად, თავისი „ბრინჯაოს კაცივით“ □ რექტორივით შეუვალი, პასუხისმგებლობით აღსავსე, მიზანმიმართული, დინჯი, ერთი შეხედვით გაუცინარი და მარადიული მასპინძელი. ჩამომსვლელთა შემნახველი, პატივისმცემელი და ფხიზლად თვალმომდევნებელი – როგორ ჩამორბიან და გარბიან, ჩამოდიან და გარბიან... ეს გარბენა, ეს უკან დაბრუნება მაინც

რადგან ირონიისათვის უჩვეულო, მაგრამ მაინც ირონიული სევდითაა გაშუქებული. რადგან ამ გაქცევით, პროვინციიდან დედაქალაქში მუდმივი მსვლელობით უკვე დაწყებულია მთლიანობის განცდის ხელყოფა. დაკარგულია შეგრძნება იმისა, რომ ესეც შენია, შენი განუყოფელი ნაწილია. აქაურობაც შენი სახლია, შენი ნავთსაყუდელი და სავანეა. რა თქმა უნდა, ფესვებიდან საფუძვლიან მოწყვეტაზე თავად რეჟიმმა იზრუნა, როდესაც ერთგვარი რეპრესიების სახე მისცა დედაქალაქში მოღვაწე საუკეთესო ინტელექტუალური პოტენციალის პროვინციაში გამწესებას. ასეთი, ერთი შეხედვით უვნებელი ხერხებიც არსებობდა რეჟიმის სადამსჯელო არსენალში. ფორმა, რომელსაც ვერ შეედავებოდი, რომლითაც ორ კურდღელს იჭერდა ოფიცოზი. ცალკე განმანათლებელთა დაქანცვაზე, ენერჯის გამოცლასა და ადრე დაბერებაზე ფიქრობდა, ცალკე პროვინციის მოსახლეობაზე „ზრუნავდა“, უსწავლელი რომ არ დარჩენოდათ ახალგაზრდობა.

იპოლიტე ვართაგავა, სერგი მაკალათია, სიმონ გაჩეჩილაძე, ნიკოლოზ კანდელაკი... აი ამ დიდ მოღვაწეთა და კიდევ არაერთ კეთილშობილ ლექტორ-პედაგოგთა დიდებული პორტრეტები დაიხატა „ჩემს სავანეში“.

აი ამათი და ამდაგვართა მუდმივი წრიალი, ეს გაუთავებელი ფაციფუცი, გრძელი გზის კეცვა და სამტატო ერთეულით გათვალისწინებულ საათებს დამატებული ყოველი გაუთვალისწინებელი ლექცია, ჯაჭვივით სულ უფრო და უფრო რომ მიმდებდა და გაუსადლისი ხდება მისი ტარება. თითქოს ვიღაცის უჩინარი ხელი ერთობა – ვნახოთ რამდენს აიტანენ, როდემდე გაუძლებენ. ეს ქანცვამწყვეტი შრომა, გაუგონარი დატვირთვა და სხვათა მოვალეობის გრძნობით უტიფართა სარგებლობა დიდი თანაგრძნობით, ექსპრესიითა და სიმართლითაა რომანში დახატული.

სიყვარული მოგათქმევენებს ხანდახან სულს, რითაც ჩვენი სახელოვანი პიროვნებებისა თუ რიგითი მეცნიერების პორტრეტები იკვეთება რომანში. და კიდევ სატრაპეზო სუფრები, ციციანათელებივით რომ ანათებენ თანდათანობით მოქუფრულ ატმოსფეროს გორის პედაგოგიურ ინსტიტუტში. ეს დაწესებულება, ზოგადად, მიკრომოდელია ჩვენში არსებული უმაღლესი სასწავლებლებისა, ინსტიტუტებისა და უნივერსიტეტებისა. ზოგადად იმისა, რასაც მერამდენე ათეული წელია თვალს ვადევნებთ, რაშიც ვმონაწილეობთ, ვსუნთქავთ, ვიწვით და ვიხარშებით. „ჩემი სავანე“ ეს არის დიდი რღვევის დასაწყისი ზოგადად ქართული მენტალობისა და კონკრეტულად ჩვენი სავანმანათლებლო სისტემის. ეს არის რეჟიმის მუდმივი შიში, რომ ნაციონალურმა, ეროვნულმა, ქართულმა მენტალობამ, ტრადიციამ, გონიერებამ, გულმა და სულმა არ გაიხაროს, არ იბარტყოს, არ გამრავლდეს, ვენახებივით არ გაშენდეს, არ გაიფურჩქნოს. მით უფრო ქართლის ნოყიერ, ფხვიერ, მსუყე მიწაში.

მიწა საშიშია, მიწას არ უნდა მიება, მიწა არ უნდა ამუშაო, მიწა უნდა გამოიფიტოს. ეროვნულობის წასაშლელად ათასნაირი ფორმა მოიგონეს თავის დროზე კომუნისტებმა, შეფარული თუ აშკარა. დაუხვეწავი აგრესიით განსაკუთრებით თავდაპირველი ბოლშევიკები გამოირჩეოდნენ – დახვრეტები, გადასახლებები, გადაფხვილი ფრესკები და, ვინ მოთვლის, კიდევ რამდენგვარი სანახაობითი ტერორი... ცხოვრების შესატყვისად მხატვრული ლიტერატურაც და კინემატოგრაფიაც ივსებოდა და ივსებოდა ნახუცრებით, ბახუსისმოყვარე ჩლუნგი, კომიკური მღვდლებით, გაპარსული და ანაფორაგახდილი მამაოებით. ეს იყო ნორმა, ე.წ. დროის შეკვეთა, რომელშიც, მცირე გამოწკლისების გარდა, სამწუხაროდ, შემოქმედებითი ინტელიგენციის საკმაოდ დიდი ნაწილი იყო ჩართული. დღევანდელი გადასახედიდან იმდენად თვალშისაცემია საყოველთაო უღმერთობის საბჭოური სტილი, რომ დარწმუნებული ვარ, არა მხოლოდ ამ „შედეგთა“ ავტორებში, არამედ მათ მემკვიდრეებშიც, სულ ცოტა უხერხულობის განცდას მაინც იწვევს.

„შემოქმედებითი მსახურება თავისუფალი მსახურებაა, მას ვერ მივუსადაგებთ შრომითა თუ სამხედრო ვალდებულებებს. სულის დამთრგუნველი დიქტატურა არა მარტო თავისუფლებას ართმევს შემოქმედს, არამედ ცდილობს მოისყიდოს კულტურის მოღვაწეებიც და მათგან გამცემლობას მოითხოვს, მონურ მორჩილებას აჩვევს და აიძულებს რეპრე-

სიების შიშით სახელმწიფო დაკვეთა შეასრულონ. მსოფლმხედველობრივი დიქტატურა ადამბლავებს სინდისს და მხოლოდ თავისუფალი სინდისის გმირულ შემართებას თუ შეუძლია მას წინააღმდეგობა გაუწიოს“ (ბერდიაევი, 2001, გვ. 95).

სწორედ „თავისუფალი სინდისის“ გმირული შემართებითა და ტიტანური შრომით მოახერხა ოთარ ჩხეიძემ XX საუკუნის ქართლის ეპოპეის შექმნა. ოთარ ჩხეიძის, როგორც დიდოსტატის თვალის აბსოლუტურად უჩინარ, ერთი შეხედვით მექანიზებულ პროცესებშიც კი ისეთ სიფხიზლეს იჩენს, გაგიკვირდებათ. ეს არაა მხოლოდ თვალის ნიჭი, თვალის სიფხიზლე. ეს მწერლის ის „ბედნიერი თვალა“, როგორც ლალი ავალიანი იტყოდა, რომელიც ყველანაირ უბედურებას ებრძვის სამყაროში. ესაა მობილიზებული გულის, გონებისა და ეპოქის სულისკვეთებისადმი უნდობლობიდან წამოსული ქვეცნობიერი სიფხიზლე, რომელიც მის ცნობიერებასა და წარმოსახვის უნარს მოდუნების საშუალებას არ აძლევს. ასე მაგალითად: „ჩემს სავანეში“ ერთ-ერთ სატრაპეზო სუფრასთან საუბრობენ, თუ როგორ კლებულობს ღირსებისა და პრესტიჟის განცდა ქვეყანაში. როგორ ხდება ღვინის საყოველთაო ფალსიფიცირება, დამცრობა, შეურაცხყოფა. სხვათა შორის, ვაზის კულტურის მქონე უძველესი ქვეყნისათვის ამას ძალიან დიდი მნიშვნელობა, თითქმის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. აგრარული სისტემის მოშლის უჩინარი სპექტრი რომანში, ოჯახური კულტურის, ოჯახური მეურნეობისა და სახელმწიფო ინტერესების შეპირისპირებითაა ნაჩვენები.

„სვამდა და სვამდა ზაქარია კიკნაძეცა, იფხალეზობდა და სვამდა. „თავს ნუ იკლავ ზაქარიაო, წყალია და შაქარიაო“, უმღეროდა ვალოდია კაკაბაძეი. ნუთუ გორელებიც იკადრებენო, გაიკვირებდა ზაქარია, ოღონდ ისე რო კარგად რო იცოდა, გორი რო არ იყო არაფერ შუაში, სვირიც რო არ იყო არაფერ შუაში, არც რო კარდანახი, რაღა თქმა უნდა, რესტორანში რო სვამდნენ, დანომრილ ღვინოებს რო სვამდნენ, ქარხნის ღვინოებსა, რაღა თქმა უნდა, ქარხნისასა და დანომრილსა, – ესეც რო უცნაური გახლდა, სახელები რო წაართვეს ქართულ ღვინოებსა და ნომრები დაადეს, სათარეშოდაც ადვილი გახდა, გასაქარწყლებლადაც ადვილი ცხადია (ხაზი ჩვენია). სვამდნენ რაც იყო, უკეთესი რო აღარ გააჩნდათ, სვამდნენ, ლხინობდნენ ძველქართულადა, მამაპაპურადა, მაინც ისეც მამაპაპურადა, დარბაისლური სადღეგრძელოებითა, ზომიერი ქებითა ერთმანეთისა, სიმღერითა, ცეკვითა, ყოველივეთი და ყველაფრითა, რაც ქართულ სუფრას რო შეეფერებოდა“ (ჩხეიძე, 2000, გვ. 27-28).

„კულტურის მოღვაწეთა მოსყიდვა მით უფრო ადვილდება, რომ მათი მდგომარეობა სულიერადაც და მატერიალურადაც ძალიან მძიმე გახდა. ისინი სოციალურად დაუცველნი იყვნენ და უმუშევრებად იქცნენ. ინტელექტუალურ ფენას ან დაღუპვა ემუქრება, ან გაქრობა იმის შედეგად, რომ ის აღარავის სჭირდება...“ (ბერდიაევი, 2001, გვ. 95-96). არ შეიძლება ბერდიაევის ეს დაკვირვება არ გაგახსენდეს, როცა ხედავ „ჩემს სავანეში“ გორის პედაგოგიურ ინსტიტუტს ნელ-ნელა, თანდათან, მეთოდურად, სარეველა ბალახივით როგორ შეუსევენ ე.წ. ახალ კადრებს, თავიდან ხანგამოშვებით, თითო-ოროლას, მერე უხვად და წამდაუწყუმ. ეს არ არის თაობათა ჯანსაღი მონაცვლეობა, ბუნებრივი, ღვთისაგან დაწესებული, როცა ოსტატი მიდის და მისი გაზრდილი შეგირდი გამოდის ასპარეზზე. საცქერლადაც საამოა ეს პროცესი, ზღვის ტალღებით დამამშვიდებლად რომ ენაცვლებიან ერთმანეთს თაობები.

აქ სხვა რამ ხდება. თანდათან იკვეთება და თვალშისაცემია სახელმწიფოს მზაკვრული განზრახვა, რომ მართალმა, ბუნებრივმა, კეთილმა, პატიოსანმა და, რაც მთავარია, თავისი საქმის ნამდვილმა პროფესიონალმა არ გაიხაროს, ამიტომაც მოდის ახალი კადრი, პარაზიტული სხვისი ადგილის დამჭერი, უვიცი და ამბიციური. მუდამ უფლებებზე მოწუწუნე და მოვალეობებგადავიწყებული. ამიტომაც ხდება ამ აქტიური უნიჭობის, უპასუხისმგებლობის წაქეზება და წახალისება. „მაგასაც რო პროფესორი დაერქმევა, რაღა ფასი აქვს პროფესორობასო“ (ჩხეიძე, 2000, გვ. 284). – ამ მთარული ფრაზით, რომანშიც რომაა გამოყენებული, ვინ იცის რამდენი „სწავლულის“ შეფასება

მომხდარა ბოლო ათეული წლების განმავლობაში საქართველოში. საბოლოო ჯამში კი – ჩვენი საგანმანათლებლო სისტემის. თანდათან, მეთოდურად, ახალგაზრდების თვალწინ ფასს უკარგავენ პატიოსნებას, ცოდნას, პროფესიონალიზმსა და პატრიოტიზმს. წლების განმავლობაში თავდაუზოგავი შრომით მოპოვებულ სულიერ საგანძურს, ინტელექტუალურ ბაზისს ისე იოლად ატანენ ქარს, თითქოს ღილინებენ – ქარის მოტანილს ქარი წაიღებსო. ამიტომ საოცრად სიმბოლურია საშიშად დარწმუნებულ ხიდზე ქარიშხალში ძლივს მიმავალი სამი ჭარმაგი პროფესორის სცენა. იმის მაგივრად, თავს უშველონ და როგორმე მეორე ნაპირზე, სამშვიდობოს გააღწიონ, ამ ქარაშოტში წამდაუწუმ ჩერდებიან, წუხან და კამათობენ – სტუდენტებს მაინც რაღა დაემართათ, სწავლა რომ აღარ უნდათ, რა უნდა მოვუხერხოთ... თითქოს მათი წუხილიც და გულუბრყვილო გაკვირვებაც სადმე, გუმბათ ან სახურავდადგმულ შენობაში კი არ უნდა გამჟღავნდეს და მსჯელობის საგნად იქცეს, არამედ სწორედ ღია ცის ქვეშ, დაუცველი და მოწმის გარეშე დარჩენილი ეს დარდიც რაც შეიძლება დროზე უნდა განქარდეს და გადაიკარგოს.

ამ რომანიდან ბუნებრივად, უშუალოდ ამოიზრდება მონოგრაფია სათაურით „ხელოვანის ბედი ტოტალიტარულ სამყაროში“, რადგან მთელი ეს დრამატიზმით, დინამიზმით, სიყვარულითა და ირონიით მოთხრობილი თავგადასავალი ერთი ეროვნული ინსტიტუტისა, პირადად მწერლის თავგადასავალიცაა. ოთარ ჩხეიძემ გორის პედაგოგიურ ინსტიტუტში 30 წელზე მეტხანს დაჰყო და, როგორც თვითონ ბრძანებს, მოუსწრო იმათ, ინსტიტუტს დაარსების დღიდან რომ მოჰყვებოდნენ, და დატოვა ისინი, რომლებმაც ბოლო მოუღეს და წირვა გამოუყვანეს პედაგოგიურ ინსტიტუტს. *„ჩემი სავანე ცოტათი ირონიულია. ირონია ნიშანდობლივია ჩემი სტილისათვისა, ოღონდ აქ ეს ჩემს იმედგაცრუებასაც უნდა გამოხატავდეს, თვითირონიასაც უნდა გამოხატავდეს. სუბიექტური მხოლოდ ეს უნდა იყოს ამ ნაწარმოებში. ასეთი შთაბეჭდილება მრჩება ახლა, კორექტურისათვის რო გადავიკითხე“...* (ჩხეიძე, 2000. გვ. 2). ამ სიტყვებით ამთავრებს 2000 წლის მკათათვეში მეორე გამოცემისათვის დაწერილ ანოტაციას მწერალი.

რაც შეეხება ირონიას, ეს დროის გადასახედიდან დასცქერის საკუთარ ღვაწლს ერთგვარად გაწბილებული და ირონიული, თორემ იმ წლებში სწორედ მისი დიდი ტალანტისა და უშურველი ამაგის გამო ჩქეფდა და გადმოჩქეფდა თეატრალური და ლიტერატურული ცხოვრება გორში. სწორედ მისი თაოსნობით, ზრუნვითა და მონაწილეობით ეწყობოდა ლიტერატურული შეხვედრები კონსტანტინე გამსახურდიასთან, გალაკტიონთან, ლევან გოთუასთან, იოსებ გრიშაშვილთან, სერგო კლდიაშვილთან, დემნა შენგელაიასთან, ლადო გუდიაშვილთან, სიმონ ჩიქოვანთან, რეზო ჯაფარიძესთან, მუხრან მაჭავარიანთან, მსახიობებთან, მუსიკოსებთან... ყველას ვინ მოთვლის...

როგორ საგანგებოდ, სერიოზულად ემზადებოდნენ სტუდენტები ამ ავტორიტეტებთან შესახვედრად, როგორი გახარებული და გაოცებულები რჩებოდნენ სტუმრები მათი შემოქმედების ასეთ ცოდნას რომ წააწყდებოდნენ ე.წ. პერიფერიაში. „ჩემს სავანეში“ ცალკე თემად შეიძლება გაიშალოს დედაქალაქის დაუდევარი, ხშირ შემთხვევაში ქედმაღლური დამოკიდებულება პროვინციისადმი, რაც წლების შემდეგ ბუმერანგით დაუბრუნდა თბილისს და საკმაოდ მწვავე პრობლემადაც ექცა. რომანში მთელი ეპოპეაა გორის სალიტერატურო ჟურნალის „ლიახვის“ გამოცემისა. პირველივე ნომერს რომ დააპატიმრებენ, პირველივე თაბახს, ვიდაცის საჩივრის საფუძველზე: „ბელადზე არაფერი არ იბეჭდებაო“. არადა რამდენი დრო და ენერგია შეაღია ამ ჟურნალის გამოცემას და წელში გამართვას ბატონმა ოთარმა, რადგან სჯეროდა, რომ იგი ჰაერივით და წყალივით სჭირდებოდა ახალგაზრდობას. რა დღე დააწიეს, როგორ უშლიდნენ ხელს, ყველაზე მწარე და მოულოდნელი მაინც დედაქალაქში გამომავალი „ცისკრის“ მიერ „ლიახვის“ აბუჩად აგდება იყო. როგორ არიგებდა რეზო მარგინი ოთარ ჩხეიძეს: *„რატომ არ გამოეცლები მაგ გიჟებსაო. შენს მამაბიძას რა ხეირი დააყარეს, შენ რაღა სიკეთეს ელოდებიო. იცოდე შენს მტრებს ზრდი და მტრები ისედაც არ გაკვლია მწერალთა კავშირშიო. გამოეცალე, წამოდი, შენს თავს მიჰხედო“* (ჩხეიძე, 2008. გვ. 214).

ვერ გამოეცალა გორის პედაგოგიურ ინსტიტუტს ეს დიდი მწერალი, ვერც გამოეცლებოდა, მთელი 30 წელი შეალია მწერლობაზე არანაკლებ დიდ საქმეს – თაობების აღზრდას – შემოქმედმა და, ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ ჯანსაღი, პატიოსანი და გონიერი გოგო-ბიჭების აღზრდით საქართველოს სიცოცხლე გაუხანგრძლივა... რაც შეეხება ირონიას, თუნდაც თვითირონიამ რა უნდა დააკლოს „განწირული სულისკვეთების“ მატარებელ დიდ მწერალს.

* * *

წმინდანებს ხილვები აქვთ, ძირითადად მომავალს ხედავენ და უხმოდ გოდებენ. ჩვენცა გვაქვს, ადამიანებს, ჩვეულებრივებს ჩვენ-ჩვენი ხილვები, უფრო ზუსტად, სურათ-ხატები თავდაპირველი სამშობლოდან – სამოთხიდან, ბავშვობიდან გამოყოლილი და, როცა მათ ვხედავთ, ვიღიმებით. ოთარ ჩხეიძე წინასწარმეტყველი იყო, ხილვები ჰქონდა და წერდა, წერდა, წერდა... ეს რომანი მომავლის მწარე წინათგრძნობით იწერებოდა. გორის გაუქმებული პედაგოგიური ინსტიტუტის, დარბეული დედაუნივერსიტეტის საპირწონედ მომრავლებული საექვო უნივერსიტეტების, ისტორიისა და ხსოვნის წყაროების – მიზანმიმართულად გაპარტახებული ჩვენი ძვირფასი ბიბლიოთეკების, ეროვნული თუ საკაცობრიო მარადიული ღირებულებების, სარწმუნოებისა და ტრადიციების წინააღმდეგ გააფთრებული ბრძოლის, ახლო მომავალში შიდა ქართლში წართმეული 158 სოფლის და კიდევ ვინ ჩამოთვლის რამდენი რამის მღელვარე თანაგრძნობით იწერებოდა.

„ჩემი სავანე“ ერთი მწარე ხილვაა და გაფრთხილება იმისა, რომ ეს უკვე იყო, ეს დღესაც არის და, ეს მომავალშიც გაგრძელდება. გაგრძელდება მარადჟამს, სანამ ადამიანი, სანამ ქართველობა თავის სახლს, კუთხეს, მიწას, სამშობლოს თავის სავანედ არ აქცევს.

დამოწმებული ლიტერატურა:

- ბერდიაევი ნ. (2001). „ადამიანის ბედი თანამედროვე სამყაროში“ (თარგმნა ბაჩანა ბრეგვაძემ), თბილისი: „ლოგოს პრესი“, ISBN 99928-883-2-6
- ჩხეიძე ო. (2000). „ჩემი სავანე“, თბილისი: „ლომისი“.
- ჩხეიძე ო. (2006). „ბორიაყი“, თბილისი: „ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება“.

References:

- Berdiaevi N. (2001). „Adamianis bedi tanamedrove samq'aros'i“ (Targmna Bachana Bregvadzem). [“The fate of man in the modern world“ (translated by Bachana Bregvadze)]. Tbilisi: „Logos p'resi“ ISBN ISBN 99928-883-2-6
- Chkeidze o. (2000). „Chemi savane“. [„My resting place“]. Tbilisi: „Lomisi“.
- Chkeidze o. (2006). „Boriaq'i“. [„A dust storm“]. Tbilisi: “Alexander Orbeliani Society”.